

Mai, E., ed., *Holland nach Rembrandt. Zur niederlandischen Kunst zwischen 1670 und 1750* (Keulen [etc.]: Böhlau Verlag, 2006, x + 262 blz., ISBN 3 412 07006 8).

Hoe stond de Nederlandse kunst er na Rembrandt voor? Meestal wordt diens werk als een hoogtepunt gezien, met de tragiek dat al tijdens zijn leven de smaak van het publiek veranderde en zich afwendde van zijn stevige penseelstreken waardoor hij niet meer werd gewaardeerd. Ook de beroemde genretafereeltjes van de Gouden Eeuw zouden later zijn ontaard in overdreven fijnschilderingen zonder de robuustheid van de voorgaande periode. In deze bundel hebben dertien Nederlandse en Duitse kunsthistorici aandacht gewijd aan het vraagstuk of dit beeld van verval na 1670 inderdaad klopt met de werkelijke situatie. Het in 2005 in Keulen gehouden congres waar zij hun bevindingen naar voren brachten moet levendig zijn geweest, want uiteindelijk komen zij tot de conclusie dat de these van achteruitgang van de generatie schilders na Rembrandt niet houdbaar is als de schilderijen goed worden bekeken. Bovendien speelden verzamelen en smaak onder invloed van Franse mode door marktwerking en handel een grote rol. En tenslotte was de tot dusverre te eng op de Nederlandse Gouden Eeuw gerichte beoordeling ongunstig voor een waardering van de schilderkunst rond 1700.

De bijdragen zijn in vier onderdelen uit te splitsen: het eerste betreft het verzamelen van kunst, de in- en export ervan, en de invloed die dit had op de ontwikkeling van de smaak. Michael North concludeert aan de hand van statistische gegevens dat in Duitsland de vooraanstaande plaats van historieschilderkunst langzamerhand plaats maakte voor die van de genreschilderkunst, maar dat een klein aantal meesterwerken de smaak bepaalde. De lokale productie in Nederlandse stijl verbreidde de mode van de Nederlandse schilderkunst. Bettina Baumgärtel bespreekt het grote belang van de schilderijenverzameling van keurvorst Johan Wilhelm van de Palts in Düsseldorf. Zijn streven tussen 1680 en 1716 een verzameling Nederlandse kunst in een museum bijeen te brengen had grote uitwerking ondanks de omstandigheid dat hij in politiek opzicht rekatholisering nastreefde en Oostenrijkse belangen behartigde. Koenraad Jonckheere gaat in een baanbrekend artikel na in hoeverre kunsthandel en kunstverzamelen in Rotterdam door adviezen van de schilder Adriaan van der Werff de kunstproductie beïnvloedden. Schilders keken naar de aanwezige buitenlandse schilderijen en verwerkten daarvan niet alleen composities, maar ook kleurgebruik. Everhard Korthals Altes onderzoekt in hoeverre de in verzamelingen aanwezige schilderijen het oordeel van de schildersbiograaf Johan van der Gool in 1751 over de zeventiende-eeuwers weerspiegelden. Hun schilderijen waren in overvloed en goedkoop op de markt en hun aanwezigheid in verzamelingen was daarom geen zaak van kwaliteit. De achttiende-eeuwse kunst daarentegen was duur en over de status bestond discussie. In deze stukken en het volgende artikel van Frans Grijzenhout over Hogarth in Holland wordt dus een poging gedaan 'invloed' met vooral 'economische' gegevens nader te determineren.

Het tweede deel met artikelen van Hans-Jörg Czech, Hessel Miedema en Lyckle de Vries betreft de contemporaine Nederlandse kunsttheoretici Samuel van Hoogstraten, Lambert ten Kate en Gerard de Lairese. De eerste wilde de schilderkunst van handwerk tot wetenschap verheffen, de tweede een proportieel onder invloed van Newton uitwerken en de laatste een praktisch schilderboek maken. Het derde onderdeel van de bundel gaat over de toepassing van al die regels door de grootste historieschilders van de tijd De Lairese en Van der Werff. Ekkehard Mai meent dat de eerste ideaal en werkelijkheid wist te verbinden terwijl hij zijn voorbeeld, de classicist Poussin, in moderniteit overtrof. Van der Werff was in zijn productie voortdurend in wedijver met De Lairese en dat is volgens Gregor J.M. Weber op de recentelijk opgedoken foto's van de in 1941 verbrande wandschilderingen in zijn tuinkamer goed waar te nemen. De laatste drie bijdragen bekijken de regeltoepassing in de genreschilderkunst. Barbara Gaetgens laat zien hoe deze zich in de loop van de zeventiende eeuw ontwikkelde. 'Realistische' afbeeldingen werden elegante beelden van de hogere standen. Luimige boerentaferelen veranderden in idyllische scènes van een vredig landleven. Volgens haar was deze aristocratisering een gevolg van de aristocratisering van de maatschappij. Ook Junko Aono houdt zich met dit verschijnsel bezig in de dure nabootsing van motieven uit zeventiende-eeuwse genreschilderijen door schilders in de volgende eeuw onder invloed van verzamelaars. Eddy Schavemaker beklemtoont dit eveneens aan de hand van de eclecticus bij uitstek Eglon van der Neer. De auteur meent dat in zijn werk geen *aemulatio* aanwezig is zoals wel gezegd is, met andere woorden verbeeldend overtreffen van voorgangers, maar slechts ontleningen met het doel een aangenaam schilderij te creëren.

Deze bundel bevat dus puur kunsthistorische opstellen over bijvoorbeeld compositie, ontleningen, stijl en dergelijke. Daarnaast zijn er breder geörienteerde en meer cultuurhistorisch gerichte bijdragen opgenomen, die ook voor geïnteresseerde historici van belang kunnen zijn.

E.O.G. Haitsma Mulier

Rydell, R. W., Kroes, R., *Buffalo Bill in Bologna. The Americanization of the World, 1869-1922* (Chicago, Londen: University of Chicago press, 2005, xii + 209 blz., ISBN 0 226 7324 8).

Het is nu de gewoonste zaak van de wereld; de dominantie van de Amerikaanse cultuur overal ter wereld, niet in het minst in 'de oude wereld'. Zelfs zaken die als typisch Europees worden beschouwd, zoals bijvoorbeeld de Holocaust leren tallozen via Hollywood kennen. Dat is natuurlijk niet altijd zo geweest, want met de emigratie van Europa naar Amerika emigreerde de Europese cultuur mee. En eigenlijk niet een Europese cultuur, maar verschillende culturen; Italiaanse, Ierse, Scandinavische, Duitse, Oost-Europese en andere culturen. De auteurs, respectievelijk uit Montana en Amsterdam, leggen niet de nadruk op 'hogere' cultuur, maar juist op de massa of 'populair' cultuur, die in de negentiende eeuw ontstond in een moderne industriemaatschappij. Zonder de industrialisatie en de snelle veranderingen in vervoer en communicatie geen massacultuur, is de boodschap. De voltooiing van de eerste transatlantische spoorlijn in 1869 in Utah is een symbool hiervan; alles ging sneller, ook de verspreiding van massacultuur. Dat gebeurde op het toneel door reizende vaudeville-theatergroepen, circussen en een nieuw fenomeen; een reizende Wild West Show. Buffalo Bill was de hoofdpersoon, maar verder deden er honderden spelers en paarden mee; de overwinning van de civilisatie op het onbeschaafde wilde westen. Buffalo Bill en zijn 'mobile dream factory' was niet alleen een doorslaggevend succes in de Verenigde Staten, maar ook in Europa. Zelfs koningin Victoria van Engeland verwaardigde zich de show te bezoeken en ook het Vaticaan werd niet overgeslagen.

In Chicago vond in 1893 de World's Columbian Exposition plaats, wat de auteurs als een voorlopige doorbraak van de Amerikaanse massacultuur kenschetsen; een cultuur vol 'consumerism and leisure'. Hier konden talloze Amerikanen zich vergapen aan talloze uitingen van het geciviliseerde Amerika én aan uitingen van 'ongetemde wildheid' door middel van Afrikaanse en Indianen dorpjes. Blank Amerika kon hier neerzien op 'het andere' en tevreden zijn met 'het eigen'. Vanzelfsprekend waren de zwarte Amerikanen niet echt tevreden met deze gang van zaken en dat gold ook voor feministische groeperingen.

Hollywood staat tegenwoordig over de hele wereld bekend als het voorbeeld van Amerikaans consumentisme, maar dan praat je niet over het begin van de filmgeschiedenis. *The Birth of a Nation* van D.W. Griffith uit 1915 wordt door de schrijvers als een mijlpaal gezien, maar juist deze film liet de USA niet graag in het buitenland vertonen. Deze openlijk racistische film zou niet-blanke soldaten wel eens aan het denken kunnen zetten voor wie ze eigenlijk vochten. De censuur van het Committee of Public Information was tijdens de Eerste Wereldoorlog van eminent belang om de USA zo schoon mogelijk te tonen. De USA was natuurlijk niet het enige land dat volop aan censuur deed en met name in oorlogstijd.